

Codex Theodosianus. Liber XVI.6: Ne sanctum baptisma iteretur

Dragoș Boicu¹

I

Abstract:

Among the 11 themes of Liber XVIth that concludes the Theodosian Codex is an extremely interesting section on performing the Baptism, prohibiting the repetition of the holy sacrament as practiced in North Africa by the Donatist schismatics. There are also included the restrictions and sanctions to be applied to Donatists. These measures are based on the group of decrees that constitute the section *Ne sanctum baptisma iteretur*, which we render in Romanian translation for the first time.

Keywords:

Codex Theodosianus, Donatism, Roman Empire, Roman Law

I

Codex Theodosianus reprezintă încă un document insuficient cunoscut și cu atât mai puțin înțeles în contextul epocii sale: referirile la colecția de legi sunt mai degrabă conjuncturale și nu există o preocupare deosebită pentru descoperirea realităților care au determinat apariția respectivelor documente.

Lăsând la o parte aspectele ce țin de istoricul alcătuirii respectivului Codex², subliniem încă o dată³ faptul că jurisconsultii cooptați pentru realizarea acestui proiect

¹ Dragoș Boicu, asistent dr. la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. E-mail: dragosbcu@yahoo.com.

² Cu privire la aspectele generale ale legislației teodosiene, foarte instructivă se dovedește introducerea la *Codex Theodosianus* realizată de către Theodor Mommsen („Prolegomena in Theodosianum”, în *Theodosiani Libri XVI cum Constitutionibus Sirmondianis*, vol. 1.1., Berlin

legislativ au inclus în Cartea XVI-a teme care tratează Biserica în sine cu învățătura (*De fide catholica; De religione*), clerul și lăcașurile ei de cult (*De episcopis, ecclesiis et clericis; De monachis*), dar și relațiile creștinilor cu ereticii (*De haereticis*), iudeii

– 1905). Tot în anul 1905, William K. Boyd publica volumul *The Ecclesiastical Edicts of the Theodosian Code* (New York/Londra – 1905), în care prezintă sistematic principalele teme ale decretelor imperiale cu conținut religios. Multe dintre monografiile amintite mai sus conțin abordări, mai mult sau mai puțin elaborate, pe tema legislației teodosiene, însă primele cercetări aprofundate apar abia în a doua jumătate a secolului XX, printre ele numărându-se lucrarea lui Gian Gualberto Archi – *Teodosio e la sua codificazione* (Napoli – 1976), cea a lui Leo Wiener – *Commentary to the Germanic Laws and Medieval Documents, The Lawbook Exchange* (New Jersey – 1999), expunerea lui Tony Honoré – *Law in the Crisis of Empire, 379-455 A.D.: The Theodosian Dynasty and Its Quaestors with a Palingenesia of Laws of the Dynasty* (Oxford – 1999). În primul deceniu al secolului al XXI-lea au fost publicate deja câteva cercetări deosebite, cum ar fi cea a lui J.F. Matthews – *Laying Down the Law: A Study of the Theodosian Code* (New Haven/London – 2001), cea a lui Adriaan Johan Boudewijn Sirks – *The Theodosian Code: A Study* (Amsterdam – 2007), lucrarea Lorenei Atzeri, *Gesta senatus Romani de Theodosiano publicando: il codice teodosiano e la sua diffusione ufficiale in occidente* (Berlin – 2008), și prețiosul volum colectiv coordonat de Jean-Noël Guinot și François Richard – *Empire Chrétien et Église aux IVe et Ve siècles. Intégration ou „concordat”? Le témoignage du Code Théodosien* (Paris – 2008). O importantă contribuție la înțelegerea politicii religioase așa cum este ea formulată în *Codex Theodosianus* o aduce Caroline Humfress printr-o serie de studii, precum: „Roman Law, forensic argument and the formation of Christian Orthodoxy (III-IV Century)” (*Orthodoxie, Christianisme, Histoire*, edit. Susana Elm, Éric Rebillard, Antonella Romano, École Française de Rome – 2000), „Cracking the Codex: Late Roman Legal Practice in context” (*Bulletin of the Institute of Classical Studies*, nr. 49/2007), „Defining the politico-religious sphere case-by-case: a comparative approach to Late Roman and Ecclesiastical Law” (*Politiche religiose nel mondo antico e tardoantico. Poteri e indirizzi, forme del controllo, idee e prassi di tolleranza, Atti del convegno internazionale di studi, Firenze, 24-26 settembre 2009*, edit. Giovanni Alberto Ceconi, Chantal Gabrielli, Bari – 2011) și articolul „Laws’ Empire: Roman Universalism and Legal Practice” (în Paul J. du Plessis [edit.], *New Frontiers: Law and Society in the Roman World*, Edinburgh – 2013).

Dintre cercetările din spațiul românesc pe această temă poate fi menționat studiul Părintelui Vasile Muntean: „Edictele religioase ale lui Teodosie cel Mare” (MB, nr. 4-6/1974) și prezentarea sintetică realizată de Lect. Dr. Constanțiu Dinulescu: „Bizanțul – un imperiu guvernat de lege. De la *Codex Theodosianus* la *Corpus Iuris Civilis*” (*Revista de Științe Juridice*, 2/2007).

³ Aceste elemente au fost abordate pe larg în introducerea pregătită pentru o altă secțiune. A se vedea Dragoș Boicu, „Codex Theodosianus. Liber XVI.11: De religione”, în *RT* 3/2018, p. 219-245. De căpătâi rămâne contribuția lui Roland Delmaire („Introduction” în *Les lois religieuses des empereurs romains de Constantin à Théodose II (312-438): Code Théodosien Livre XVI*, în col. *Sources Chrétiennes* 497, Du Cerf, Paris, 2005, p. 13-107).

(*De iudaeis, caelicolis et samaritanis; Ne christianum mancipium iudaeus habeat*) și păgânii (*De paganis, sacrificiis et templis*). Temele evidențiază indubitabil că întreaga carte a XVI-a este determinată de existența unei organizări ecleziale bine definite, pe care o urmează îndeaproape, dar și de dorința de a impune creștinismul de o anumită factură în întregul Imperiu⁴. Textele relevă faptul că deja se conturase o dezvoltare instituțională a Bisericii paralelă cu cea a statului, creștinii constituindu-și o elaborată structură birocratică care o urma îndeaproape pe cea imperială, ceea ce garanta și sprijinul autorităților civile⁵. Pe de altă parte, Liber XVI a Codexului a fost la rândul său acceptat de Biserică, fiind considerat un izvor autoritativ al dreptului canonic⁶.

Între cele 11 teme ale cărții a XVI-a, care încheie Codicele Teodosian, se numără o secțiune extrem de interesantă privind săvârșirea Botezului, prevăzând mai precis interdicția de a repeta sfânta taină de inițiere în creștinism așa cum se practica în Nordul Africii de către schismaticii donatiști.

Apariția și consolidarea donatismului⁷

Pe fondul persecuțiilor din a doua jumătate a secolului al III-lea și începutul celui următor au început să se contureze disensiuni pe marginea reprimirii apostatilor în comuniunea Bisericii. Aceste neînțelegeri au servit ca pretext pentru reglarea unor probleme de autoritate a episcopilor din nordul Africii. Ca și în cazul novațienilor și al melitienilor, apariția donatiștilor este strâns legată de manifestarea legitimă până la un punct a unui rigorism religios care a eșuat în cele din urmă într-o atitudine de superioritate autopraclamată care s-a manifestat prin ostilități și atrocități.

Când împăratul Dioclețian încercase în timpul mării persecuții (303-305) să elimine creștinismul și prin distrugerea cărților folosite în cult și a Sfintelor Scripturi, membrii Bisericii din Africa și, în special, clericii s-au confruntat cu o grea dilemă morală, deoarece toate opțiunile erau tragice: fie predau și, indirect, distrugeau

⁴ Adriaan Johan Boudewijn Sirks, *op. cit.*, p. 52.

⁵ Caroline Humfress, „Defining the politico-religious sphere case-by-case: a comparative approach to Late Roman and Ecclesiastical Law”, în Giovanni Alberti Cecconi (edit.), *Politiche religiose nel mondo antico e tardoantico. Poteri e indirizzi, forme del controllo, idee e prassi di tolleranza*, Atti del convegno internazionale di studi, Firenze, 24-26 settembre 2009, Edipuglia, Bari, 2011, p. 308.

⁶ Amnon Linder, *The Jews in Roman imperial legislation*, Wayne State University Press/The Israel Academy of Sciences and Humanities, Detroit / Jerusalem 1987, p. 33.

⁷ A se vedea mai pe larg asupra acestei probleme Dragoș Boicu, „Geneza donatismului: la limita dintre rigoarea fără discernământ și trufia fără margini”, în Vasile Stanciu & Paul Siladi (coord.), *Unitate și identitate. Ortodoxia românilor între comuniunea răsăriteană și dialogul cu Apusul*, vol. II: *Istorie. Artă scară. Muzicologie*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2018, p. 93-106, și Pr. Prof. Dr. Nicolae Chifăr, „Mișcarea donatistă și politica religioasă constantiniană”, în *RT*, nr. 4/2012, p. 128-140.

Scriptura, fie dădeau alte cărți, înșelându-i pe anchetatori, fie sufereau martiriu apărând cărțile sacre⁸. Cei ce s-au făcut vinovați de predarea Scripturilor au fost considerați trădători ai credinței (*traditores*), ca unii ce au eșuat să reziste în fața persecuției romane. Chiar și Mensurius, episcopul Cartaginei în timpul acestei persecuții, a recurs la o înșelăciune și a înmănat reprezentanților proconsulului Anulius mai multe scrieri eretice pe care le prezentase ca fiind cărțile folosite în cult. La sinodul episcopilor din provincia Numidia (Cirta, 5 martie 305) s-a constatat că și alți ierarhi africani procedaseră într-un mod similar⁹.

Cu toate acestea, facțiunea rigoristă a donatiștilor, numiți astfel după episcopul de Casae Nigra, Donatus Magnus, a extins noțiunea de *traditores* și pentru cei ce nu și-au asumat martiriul și au predat autorităților diferite lucrări în locul Sfintelor Scripturi. Schisma propriu-zisă s-a declanșat după moartea lui Mensurius, când în fruntea Bisericii din Cartagina a fost hirotonit arhidiaconul Cecilian. La consacrare a participat și episcopul Felix de Aptunga, considerat el însuși un *traditor*, asistat de episcopii Novellus de Thizica și Faustinus de Thuburbo¹⁰.

Datarea cu precizie a izbucnirii schismei ridică în continuare semne de întrebare, cert fiind doar că Mensurius a murit în timpul domniei lui Maxențiu (306-312), deci după încheierea „marii persecuții” și înainte de victoria lui Constantin asupra lui Maxențiu (28 octombrie 312). Pornind de la aceste *termina* (post quem și ante quem), istoricii care s-au aplecat asupra cercetării Africii romane și a donatismului au fixat debutul schismei fie în anul 307¹¹, fie în iarna 311/312¹², dată pe care, personal, o

⁸ John Chapman, „Donatists”, în *The Catholic Encyclopedia*, vol. 5, Robert Appleton Company, New York, 1909. <http://www.newadvent.org/cathen/05121a.htm> (6.2.2018).

⁹ Gordon R. Lewis, „Violence in the name of Christ: The significance of Augustine’s Donatist Controversy for Today”, p. 105. http://www.etsjets.org/files/JETS-PDFs/14/14-2/14-2-pp103-110_JETS.pdf (4.4.2018).

¹⁰ Jean Louis Maier, *Le Dossier du donatisme. Vol. 1: Des origines à la mort de Constance II (303-361)*, Akademie Verlag, Berlin, 1987, p. 128.

¹¹ Otto Seeck, *Geschichte des Untergangs der antiken Welt*, vol. 3, Stuttgart, 1921, p. 323, 509; G. Roethe, „Zur Geschichte der römischen Synoden im 3. und 4. Jahrhundert”, în *Forschungen zur Kirchen- und Geistesgeschichte* 11 (1937), p. 54; E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, vol. 1, trad. de J.R. Palanque, Bruges, 1959, p. 100; T.D. Barnes, „The Beginnings of Donatism”, în *The Journal of Theological Studies* 26 (1975), p. 13-22. S. Lancel, „Les débuts du donatisme: la date du Protocole de Cirta et de l’élection épiscopale de Silvanus”, în *Revue des études augustiniennes* 25 (1979), p. 226-229.

¹² L. Duchesne, „Le dossier du donatisme”, în *Mélanges d’archéologie et d’histoire* 10 (1890), p. 597-598, 626; P. Monceaux, *Histoire littéraire de l’Afrique chrétienne*, vol. 4, Paris, 1912, p. 333-334. W.H.C. Frend, K. Clancy, „When did the Donatist Schism Begin?”, în *The Journal of Theological Studies* 28 (1977), p. 104-109. Fr. Decret, Mh. Fantar, *L’Afrique du Nord dans l’Antiquité*, Paris, 1981, p. 296; Jean Louis Maier, *Le Dossier du donatisme. Vol. 1: Des origines à la mort de Constance II (303-361)*, Akademie Verlag, Berlin, 1987, p. 130-135.

consider mai ușor de integrat în suita de evenimente și sinoade desfășurate în intervalul 313-315.

Pentru a soluționa conflictul, clerul numidian sau donatist a apelat în repetate rânduri la intervenția împăratului Constantin cel Mare, care a dispus examinarea plângerilor făcute împotriva episcopului Cecilian în cadrul a patru sinoade (Roma – 313, unul în Africa în același an, Arelate – 314, Milano – 316), dându-i-se câștig de cauză acestuia din urmă. Cu toate acestea, facțiunea rigoristă a donatiștilor s-a impus tot mai mult în nordul Africii, dobândind numeroși adepți, care rupeau comuniunea cu cecilienii și se izolau de toți cei suspecți a fi *traditores* sau în vreo relație cu aceia.

Repetatele apeluri ale donatiștilor la intervenția împăratului au avut inevitabil efecte din prisma dreptului civil al proprietății, întrucât, pronunțându-se în favoarea episcopului Cecilian, împăratul era acum obligat să preia bisericile deținute de donatiști pentru a le preda catholicilor¹³, considerați proprietarii legitimi ai spațiilor ecleziale din Nordul Africii.

După câțiva ani de restricționare a activității donatiștilor, împăratul Constantin cel Mare a constatat că nu reușește să-i determine să renunțe la schismă, ci, din contră, s-au îndârjit și mai mult, autovictimizându-se și legitimându-și persistența prin cultul dedicat martirilor uciși accidental în timpul operațiunilor de evacuare a bisericilor pentru a fi cedate catholicilor (317-321).

Totuși după anul 324, când devine singurul stăpânitor al Imperiului Roman, Constantin nu mai reia prigoana schismaticilor, decizie influențată, pe de o parte, de agravarea crizei ariene care a dus la convocare Sinodului I Ecumenic (Niceea – 325), dar, pe de altă parte, și de convingerea că rezistența donatistă consolidată de-a lungul unui deceniu nu poate fi spulberată decât de judecata divină, așa cum se poate constata din două scrisori constantiniene datate în anul 321, respectiv 330.

Pentru Biserica din Africa, războaiele civile din intervalul 340-353 au reprezentat un moment de întărire a dizidenților donatiști care și-au cristalizat opoziția față de tot ce însemna *ecclesia traditorium*, iar un rol însemnat în consolidarea identității lor l-a avut un amestec ciudat de autovictimizare și răbufnire violentă¹⁴. Lipsa de carismă a noului episcop catolic al Cartaginei – Gratus – a favorizat și ea creșterea autorității lui Donatus Magnus de Casae Nigra, care revendica pentru sine primatul Bisericii Africane și recunoașterea imperială ca episcop „senior” al Cartaginei.

¹³ Am preferat formele „catholic” și „Biserica Catholică” pentru a evidenția faptul că nu reprezintă atributul unei confesiuni, cum percepem în mod uzual termenul „catolic”, ci desemnează Biserica Universală și creștinii din Imperiul Roman de Apus aflați în deplină comuniune cu creștinătatea orientală.

¹⁴ A se vedea și Dragoș Boicu, „The Consolidation of Donatism in the First Half of the Fourth Century”, în *Studia Universitatis, Theologia Orthodoxa*, vol. 64, nr. 1 (2019), p. 83-100.

Tratativele purtate cu împăratul Constans au avansat destul de mult și s-a decis chiar trimiterea în Africa a unei comisii cu sarcina să cerceteze situația din teren și să o raporteze augustului, care urma să aprobe solicitarea lui Donatus. Comisia, alcătuită din doi notari imperiali, Paul și Macarie, și numeroase trupe, a sosit în Africa în primăvara anului 347, manifestând de la bun început simpatia față de clerul cecilian, participând la slujbele oficiate de episcopul Gratus. Anarhia africană, brigandajul periodic al circumcellionilor și al aliaților lor berberi, impertinența donatiștilor, rapiditatea cu care se înmulțeau comunitățile dizidente, dar și relațiile suspecte cu arienii i-au îngrijorat pe reprezentanții puterii centrale. Înțelegând rapid că nu pot ajunge la niciun acord cu donatiștii, Paul și Macarie au raportat acest lucru împăratului, care primise deja din partea lui Donatus o scrisoare mustrătoare¹⁵. În consecință la jumătatea anului 347 Constans va promulga un edict de unire, poruncind contopirea celor două Biserici rivale sau mai bine spus desființarea tuturor comunităților schismatice și transferarea basilicilor și a celorlalte bunuri pe seama catholicilor.

La 15 august 347 era deja afișat în Cartagina un edict proconsular ce cuprindea măsurile de impunere a decretului imperial, care relua în mare dispozițiile documentului lui Constantin cel Mare din anul 317: cedarea bisericilor, exilarea episcopilor donatiști și interdicția rebotezării¹⁶.

Avansând prin provinciile africane, în toamna anului 347, trupele conduse de notarul Macarie au reușit să pacifice prin teroare comunitățile dizidente, punând capăt rezistenței donatiste și preîntâmpinând, cel puțin deocamdată, viitoarele violențe ale circumcellionilor.

Dar în ciuda triumfului nominal obținut de trupele imperiale, Biserica catholică nu a reușit să valorifice victoria, iar episcopul Gratus al Cartaginei a întârziat să dea curs impulsului creat de Paul și Macarie. În anul 348 sau 349 convoacă un sinod la care participă circa 50 de ierarhi, printre care și câțiva donatiști „reîntorși”, dar nu reușește să se impună ca lider al Bisericii Africane, cum o vor face câteva decenii mai târziu Aurelian al Cartaginei și Augustin la Hippo Regius¹⁷. Pe lângă cele 12 canoane care vizau disciplina eclezială – semn al laxismului instalat de-a lungul schismei –, sunt formulate două canoane care fac trimitere specială la donatiști: unul interzicând

¹⁵ Paul Monceaux, *Histoire littéraire de l'Afrique chrétienne*, vol. 4, Paris, 1912, p. 34.

¹⁶ Jacques Bernard Nkoa Lebogo, *La querelle sur le baptême: Les divisions de l'Église chrétienne africaine*, Éditions L'Harmattan, Paris, 2011, p. 89.

¹⁷ W.H.C. Frend, *The Donatist Church. A Movement of Protest in Roman North Africa*, Oxford, 1952, p. 183.

repetarea botezului (can. 1) și celălalt oprind cinstirea ca martiri a celor care s-au sinucis sau s-au expus conștient unor situații ce le-au fost fatale (can. 2)¹⁸.

Totuși, donatiștii au recuperat rapid pozițiile pierdute așteptând momentul prielnic pentru a se manifesta din nou. Chiar la sinodul din Cartagina din 348/349, episcopul catholic de Madauros se plângea de faptul că, sub pretextul reconcilierii și al unificării, episcopul donatist „revenit” i-a acaparat toată comunitatea, situație frecvent întâlnită în Numidia¹⁹, anticipând revirimentul din timpul împăratului Iulian Apostatul. Un deceniu mai târziu, în toila răscoalei conduse de rebelul prinț berber Firmus (372-375), donatismul va cunoaște o nouă perioadă de înflorire, manifestată mai ales prin atrocități la adresa catholicilor. Din acest motiv, în vreme ce generalul Flavius Theodosius, tatăl împăratului Teodosie cel Mare, era trimis să înăbușe rebeliunea, împăratul Valentinian I emite în anul 373 o dispoziție menită să restricționeze practicile donatiștilor, în special repetarea botezului, prin depunerea din treaptă a clericilor care vor îndrăzni să administreze din nou Taina Sfântului Botez (*CTh.* 16.6.1).

Deși adresat vicarului Asiei de către împăratul Valens, rescriptul emis la 17 octombrie 377 (*CTh.* 16.6.2) interzicea categoric rebotezarea creștinilor sub pretextul unei noi curățiri de păcat, prevăzându-se cedarea lăcașurilor de cult Bisericii Catholice și confiscarea pe seama trezoreriei imperiale a proprietăților unde ereticii sau schismaticii continuau să practice această aberație.

Încurajați de rebeliunea lui Gildo (397-398), donatiștii și-au întetit atacurile împotriva oponentilor, administrând cu forța sau sub amenințare Taina Botezului catholicilor deja botezați. Apelurile la reconciliere lansate de partea ceciliană nu au făcut decât să provoace reacții dure din partea donatiștilor în frunte cu Primian, episcopul schismatic al Cartaginei²⁰, care le-ar fi spus catholicilor că „este nedemn ca fiii martirilor să se adune laolaltă cu urmașii apostatilor”²¹. Instigați de atitudinea ierarhului, circumcellionii s-au manifestat cu același fanatism brutal pentru care deveniseră renumiți, iar prin actele de violență ce au urmat au pus în pericol chiar viața Fericitului Augustin.

Sinodul de la Cartagina din iunie 404 nu a putut decât să constate insuccesul repetatelor apeluri la reconciliere și să propună trimiterea unei delegații la împăratul

¹⁸ Karl Joseph von Hefele, *A history of the councils of the church: from the original documents*, V, 70, vol. II, trad. Henry Nutcombe Oxenham, T&T Clark, Edinburgh, 1896, p. 400-402.

¹⁹ W.H.C. Frend, *op. cit.*, p. 184-185.

²⁰ Bernhard Kriegbaum, „Primian of Carthage”, în *Religion Past and Present*, Brill Online, 2013. http://referenceworks.brillonline.com/entries/religion-past-and-present/primian-of-carthage-SIM_024685 (22 februarie 2013).

²¹ Augustin, *Breviculus collationis cum donatistas*, III, 4, *PL* 43: 625: „Indignum est ut in unum convenient filii martyrum et progenies traditorum”.

Honoriu pentru a-i prezenta situația și ineficiența mijloacelor diplomatice, dar și pentru a solicita aplicarea măsurilor prevăzute deja de către Teodosie cel Mare²². Comisiei episcopale i-a fost încredințat un act sinodal oficial adresat lui Honoriu, cu semnătura lui Aurelius de Cartagina. În plus, participanții la conciliu au alcătuit o scrisoare adresată administrației locale prin care magistraților li se cerea protejarea cecilienilor până la sosirea unor dispoziții imperiale²³.

În mod surprinzător, înainte ca delegația africană, condusă de episcopii Theasius de Memblone și Evodius de Uzalis²⁴, să ajungă să își pledeze cauza în fața împăratului, încă de la începutul anului 405, Honoriu emite în numele său, al lui Arcadie și al minorului Teodosie o serie de edicte îndreptate împotriva donatiștilor. Se pare că mânia împăratului fusese aprinsă deja de rapoartele îngrijorătoare întocmite de magistrații din Numidia și Mauritania cu privire la actele de violență ale donatiștilor. Dar picătura care a umplut paharul a fost tratamentul inuman aplicat de donatiști episcopilor Servus și Maximian de Bagai. Acesta din urmă a fost scos cu brutalitate din altar pe când săvârșea Sfânta Liturghie și bătut cu sălbăticie de circumcellioni, după care a fost aruncat dintr-un turn și apoi abandonat pe jumătate mort. Salvat de cecilienii, după o perioadă de recuperare, Maximian s-a înfățișat cu chipul desfigurat și cu trupul acoperit de cicatrici îngrozitoare înaintea împăratului, ceea ce l-a determinat pe august să ia măsuri extreme²⁵.

„Edictul de Unire” și legislația antidonatistă²⁶

Compilerii Codicelui Teodosian indică cinci dispoziții imperiale publicate în acest sens doar în cursul lunii februarie 405. Totuși, potrivit editorilor francezi ai *Codexului*, bună parte din acestea sunt extrase dintr-un document mai amplu, cunoscut drept „Edictul de Unire”, adresat prefectului pretorian al Italiei și Africii, Rufus Synesius Hadrianus, la 12 februarie 405²⁷, act care a fost păstrat și el în secțiunea a VI-a (intitulată tocmai *Ne sanctum baptismum iteretur – Ca Sfântul Botez să nu se repete*) din ultima carte a Codicelui.

Prin urmare considerăm „Edictul de Unire” (*CTh* 16.6.4) centrul de greutate al acestei secțiuni, ținând cont de importanța și severitatea măsurilor anunțate încă din

²² Karl Joseph von Hefele, *op. cit.*, p. 440.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Serge Lancel, „Introduction generale” la *Actes de la conférence de Carthage en 411*, vol. 1, *Sources Chrétiennes* 194, Les Éditions de Cerf, 1972, p. 17-18.

²⁵ William John Sparrow-Simpson, *St. Augustine and African church divisions*, Longmans, Green & Co, London/New York/Bombay/Calcutta, 1910, p. 97.

²⁶ A se vedea și Dragoș Boicu, *Împăratul teodosian – patronal universalismului roman și al ecumenicității Bisericii*, Doxologia, Iași, 2018, p. 338-345.

²⁷ Cf. *Code Théodosien, Livre XVI (Sources Chrétiennes 497)*, trad. Jean Rougé, introducere și note de Roland Delmaire, Les Éditions du Cerf, Paris, 2005, p. 282.

prologul documentului care anunță o toleranță zero față de mișcarea donatistă și față de orice tentativă de a reboteza vreun creștin, prevăzându-se inclusiv pedepsirea celor care au primit benevol al doilea Botez. Aceștia din urmă se expuneau la confiscarea proprietăților și imposibilitatea de a transmite bunurile mobile și imobile către urmași prin testament.

Paragraful următor al decretului pretinde ca locurile și proprietățile unde are loc „sacrilegiul” să fie sechestrate de fisc, iar autorii impiosului act să fie biciuiți și trimiși în exil perpetuu, în vreme ce alineatul al treilea prevede că cei siliți să îmbrățișeze erezia (sunt vizați în mod special sclavii obligați de proprietarii lor) sunt liberi să solicite azilul Bisericii (confugium ad ecclesiam), dar și să apere dreapta credință.

Al patrulea articol al aceleiași legi aduce la cunoștință faptul că cei ce continuă practica rebotezării și, implicit, complicii lor sunt privați de dreptul de a transmite bunuri prin testamente, precum și de cel de a dobândi vreo proprietate sau orice altceva, chiar și sub formă de donație, „dacă nu își vor corecta alegerea și nu se vor întoarce de la eroarea minții corupte la adevărata credință”²⁸. Ultimul paragraf îi vizează pe membrii administrației imperiale care participă la adunările donatiștilor: aceștia vor fi amendați cu 20 de livre de aur. Cu aceeași amendă urmau să fie penalizați și comandanții de garnizoană și organele de ordine din cetăți dacă refuzau să aplice dispoziția imperială sau dacă ar fi avut loc în prezența lor acte de violență îndreptate împotriva Bisericii Catholice²⁹.

Trebuie menționat că acest edict este plasat de către compilatorii *Codexului* între două decrete cu conținut similar, emise, se pare, în aceeași zi. Este vorba de instrucțiunea lapidară: „Nu tolerăm devianta eroare a rebotezărilor” (*CTh* 16.6.3) și ceva mai elaboratul rescript *CTh*. 16.6.5, care califică repetarea Botezului drept „o perversă dogmă [...] o nelegiuire împotriva credinței catholice”, care va fi sancționată pe măsură. Ultima frază este aproape identică cu cea din primul paragraf al decretului *CTh*. 16.6.4 și putem considera că reprezintă o formă abreviată a lui, dar care a fost socotită de către compilatori drept un act de lege distinct și înregistrat în *Codex* ca atare.

În aceeași zi a mai fost publicat un document îndreptat explicit împotriva maniheilor și donatiștilor:

„Nimeni să nu amintească de vreun maniheu, nici de vreun donatist, care nicicum nu pun capăt nebuniei lor, după cum am aflat. Să fie o singură cinstire catholică, să fie o singură mântuire [și] să fie căutată sfințenia Treimii, care este în armonie cu ea însăși prin egalitate. Iar dacă cineva va participa la practici nelegiuite și interzise să nu scape de obligațiile nenumăratelor dispoziții anterioare și ale legii care a fost recent publicată de clemența noastră (probabil

²⁸ *CTh*. 16.6.4.3.

²⁹ *CTh*. 16.6.4.4.

CTh. 16.6.4 – n.n.). Și dacă cumva s-ar aduna mulțimi predispuse spre răzvrătire, să nu se îndoiască [nimeni] că nu vor fi puse în aplicare grabnicele represii ale unei acțiuni severe³⁰.

Mai mult decât oricare dintre textele menționate anterior, acest act accentuează măsurile coercitive la care se expun îndeosebi donatiștii militanți, cunoscuți pentru amplele acțiuni de stradă și pentru comportamentul violent față de clerul catholic.

După nici două săptămâni, la 25 februarie 405, împăratul Honoriu îi transmite prefectului Rufus Synesius Hadrianus un alt document prin care se anulează un pretins edict dobândit în vremea lui Iulian Apostatul:

„Vrem ca rescriptul pe care donatiștii afirmă că l-ar fi obținut de la Iulian, pe atunci împărat, să fie afișat înaintea [acestui] edict în locurile cele mai frecventate și să fie adăugată expunerea de acest fel, ca tuturor să le fie cunoscute atât statornicia stabilită a încrederii catholice, cât și disperarea falsificată de rea-credință a donatiștilor³¹.

Restricțiile sunt completate cu un nou decret, emis la 5 martie 405, al cărui destinatar era de această dată Flavius Pionius Diotimus, proconsulul Africii. Acestuia i se poruncește

„ca edictul, pe care clemența noastră l-a promulgat cu privire la unirea [credenței] în regiunile Africii, să fie publicat și în diversele [provincii] [și] să fie respectat [de toți], ca să le fie făcută cunoscută tuturor unica și adevărata credință catholică (universală) în Dumnezeu cel Atotputernic, care este mărturisită ca dreapta încredere³².

³⁰ *CTh.* 16.5.38: „Idem aa. et Theodosius a. edictum. Nemo manichaeum, nemo donatistam, qui praecipue, ut comperimus, furere non desistunt, in memoriam revocet. Una sit catholica veneratio, una salus sit, trinitatis par sibi congruens sanctitas expetatur. Quod si quis audeat interdictis sese illicitisque miscere, et praeteritorum innumerabilium constitutorum et legis nuper a mansuetudine nostra prolatae laqueos non evadat et si turbae forte convenerint seditionis, concitatos aculeos acrioris commotionis non dubitet exserendos. Dat. prid. id. feb. Ravennae Stilichone II et Anthemio cons.” (405 febr. 12).

³¹ *CTh.* 16.5.37: „Idem aa. Hadriano praefecto praetorio. Rescriptum, quod donatistae a Iuliano tunc principe impetrasse dicuntur, proposito programme celeberrimis in locis volumus anteferi et gesta, quibus est huiusmodi allegatio inserta, subnecti, quo omnibus innotescat et catholicae confidentiae stabilita constantia et donatistarum desperatio fucata perfidia. Dat. V kal. mar. Ravennae Stilichone et Aureliano cons.” (400 [405] febr. 26 [25]).

³² *CTh.* 16.11.2: „Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius aaa. Diotimo proconsuli Africae. Edictum, quod de unitate per Africanas regiones clementia nostra direxit, per diversa proponi volumus, ut omnibus innotescat dei omnipotentis unam et veram fidem catholicam, quam recta credulitas confitetur, esse retinendam. Dat. III non. mart. Ravennae Stilichone II et Anthemio cons.” (405 mart. 5).

Fiind adresat proconsulului Africii, nu putem considera, așa cum ar părea la prima vedere, că documentul conferă „Edictului de unire” un caracter mai larg sau general, urmând ca prevederile lui să fie aplicate în celelalte provincii din Imperiu. Mai plauzibile ar fi popularizarea și implementarea „edictului” în toate regiunile de sub autoritatea proconsulului.

Spre sfârșitul aceluiași an este publicat un alt document, adresat aceluiași Flavius Pionius Diotimus, prin care:

„Noi decretăm că în oricare loc, potrivit respectării legii, ereticii rătăcirii donatiste să achite fără întârziere amenda datorată fie că mărturisesc, fie că sunt găsiți vinovați (de învățătura eretică)”³³.

Editorii francezi ai textului consideră că prin „lex” s-ar subînțelege *CTh.* 16.6.4, dar mult mai logic ar fi să avem în vedere rescriptul cu caracter general emis de către Teodosie cel Mare împotriva tuturor ereziilor la 15 iunie 392 (*CTh.* 16.5.21), folosit însă mai ales împotriva donatiștilor de către proconsulul Seranus, pe fondul înfrângerii lui Gildo, cel care fusese susținut de crudul episcop donatist Optatus de Thamuga, deci după anul 398³⁴.

Deși publicate în intervalul februarie-martie 405, aplicarea măsurilor „unioniste” pe cuprinsul Africii de Nord a început la 26 iunie 405, când – potrivit unei cronici donatiste, provenită din secolul al V-lea – acțiunile guvernamentale, catalogate drept

³³ *CTh.* 16.5.39: „Idem aaa. Diotimo suo salutem. Donatistae superstitionis haereticos quocumque loci vel fatentes vel convictos legis tenore servato poenam debitam absque dilatione persolvere decernimus. Dat. VI id. decemb. Ravennae Stilichone II et Anthemio cons.” (405 dec. 8).

³⁴ „În 392 AD, Teodosie a emis legile sale împotriva ereticilor în general, distribuind amenzi tuturor celor care au deținut asemenea funcții preoțești. Acest fapt nu era îndreptat în mod specific împotriva donatiștilor și probabil că nici nu li s-a aplicat acestora înainte de moartea lui Teodosie (395 AD). Acel eveniment a fost urmat de uzurparea de putere a lui Gildo în Africa și alianța sa cu unul dintre cei mai cruzi episcopi donatiști, Optatus de Thamuga. Ravagiile comise au fost oprite doar de victoria lui Honorius asupra lui Gildo în 398 d.Hr., iar lui Optatus și ucenicilor săi Seranus le-a impus pedeapsa lui Teodosie. Edictul lui Honorius (398 d.Hr.) prin care se decreta pedepsirea cu moartea a tuturor celor care au îndrăznit să violeze bisericile și să maltrateze clericii a fost în mod evident îndreptat împotriva circumcellionilor”, cf. „Donatus and Donatism”, în *Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century A.D., with an Account of the Principal Sects and Heresies*, ed. Henry Wace & William c. Percy, Hendrickson Publishers, s.l., 1999, p. 589. Traducerea în limba română a acestui articol poate fi găsită la adresa http://www.voxdeibaptist.org/Donatismul_Donatus.htm.

persecutio Christianis, a declanșat a șaptea prigoană cu care se confruntase Biserica africană, din vremea lui Nero și până atunci³⁵.

Contrar așteptărilor împăratului Honoriu, numărul donatiștilor care s-au lăsat intimidati de aceste amenințări și au renunțat la schismă a fost destul de mic. Din contră, rezistența donatistă era constatată cu tot mai mare îngrijorare în cadrul sinoadelor ortodoxe cartagineze, care s-au reunit și după emiterea actelor „unioniste” din anul 405, episcopii catholici întrunindu-se anual: 13 iunie 407, 16 iunie și 13 octombrie 408, iunie 409³⁶. Pe baza deciziilor și solicitărilor acestor concilii au fost formulate decretele imperiale din intervalul 407-409 (*CTh* 16.5.41, 16.5.43, 16.5.44, 16.5.46), care solicitau funcționarilor din teritoriu să aplice pedepsele deja prevăzute împotriva tuturor celor care s-ar opune facțiunii catholice. În caz contrar, ezitarea guvernatorilor și a celor ce alcătuiau aparatul administrativ urma să fie sancționată cu amenzi usturătoare.

În ciuda acestor legi dure, asedierea repetată a Romei și jefuirea ei de către Alaric – între 24 și 27 august 410 – au redat speranța donatiștilor, ai căror episcopi ies din nou la iveală³⁷. Se pare că aceștia fuseseră încurajați și de un edict de toleranță publicat de către împăratul Honoriu în prima parte a anului 410. Documentul a produs îngrijorare în rândul catholicilor, fiind semnalat și de Fericitul Augustin în cea de-a doua epistolă adresată lui Macrobius (108), unde îl descrie ca „*istam legem, qua gaudetis vobis redditam libertatem*”³⁸. Clerul catholic se mobilizează și, îndată după Sinodul din 14 iunie 410 de la Cartagina, trimite în Italia o delegație condusă de episcopii Florentius de Hippo Diarhytus, Possidinus de Calama, Benenatus de Simitthu și un oarecare Praesidius³⁹. Aceștia au reușit să obțină de la împăratul Honoriu un rescript, adresat lui Heraclianus, *comes Africae*, la 25 august 410, prin care era abrogată dispoziția anterioară⁴⁰:

„Dispoziția⁴¹ să fie cu totul abrogată, prin care [aceia] au strecurat superstiția eretică potrivit cultului lor și toți inamicii sfintei legi [imperiale] să știe că dacă

³⁵ *Liber Genealogus*, 627, apud Federico-Mario Beltrán Torreira, „Historia y profecía en el donatismo tardío: el «Liber Genealogus»”, în *Cristianismo y aculturación en tiempos del Imperio Romano, Antig. Crist.* (Murcia), VII, 1990, p. 347.

³⁶ Karl Joseph von Hefele, *op. cit.*, p. 442-444.

³⁷ Cristian Bădiliță, *Metamorfozele Anticristului la Părinții Bisericii*, trad. de Teodora Ioniță, Polirom, Iași, 2006, p. 309.

³⁸ Augustin, *Epistola 108*, 6.18, *PL* 33: 416. Textul acestui document imperial nu s-a păstrat, nici nu a fost cuprins în Codicele Teodosian.

³⁹ Serge Lancel, „Introduction generale”, nota 2, p. 24.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Întrucât prezența termenului „*oraculum*” este neobișnuită în limbajul juridic al vremii, el a fost interpretat ca dispoziție orală (cf. L. Lenschi, *Études d'épigraphie, d'archéologie et d'histoire africaines*, Paris, 1957, pp. 133-134, apud Serge Lancel, „Introduction generale”,

vor încerca pe mai departe cu îndrăzneală detestabilă să se adune în public, vor fi sancționați atât cu pedeapsa proscrierii (exilarea și confiscarea bunurilor), cât și cea a sângelui”⁴².

Abrogarea măsurilor de toleranță este și mai clar exprimată într-un amplu rescript din 14 octombrie 410, adresat tribunului Flavius Marcellinus, pe care împăratul Honoriu îl înzestrase cu puteri judiciare sporite în vederea realizării unei conferințe de mari proporții la care erau așteptați sute de episcopi catholici și donatiști, pentru a contracara noile acțiuni ale schismaticilor africani. Textul este deosebit de important pentru istoria relațiilor Biserică-Stat întrucât atestă o dată în plus responsabilitatea și, totodată, autoritatea religioasă pe care le dețineau împărații romani la sfârșitul Antichității.

„Între cele mai mari responsabilități ale stăpânirii noastre se găsește întotdeauna prima, când [nu este] singura: respectarea legii catholice. Și fie prin ostenele războiului pe care le purtăm, fie prin întrunirile de pace pe care le rânduim, [nu urmărim] nimic altceva decât ca poporul fidel al Imperiului [lit. – lumii noastre] să păzească adevărata slujire a lui Dumnezeu. Pentru că s-a potrivit odinioară a umple de frică prin amenințare pe donatiștii, care, prin rătăcirea deșartă și conflictul excesiv, au corupt Africa, adică cea mai mare parte a Imperiului nostru și foarte loială administrației seculare (civile), nu ne vine greu ca noi să repetăm încă în același fel [dispozițiile], pe care autoritatea devotată lui Dumnezeu a tuturor împăraților de dinainte a rânduit ca, dacă din întâmplare în vremea noastră să fie generat ceva ca nedreptate legii catholice, posteritatea ne-ar putea, pe drept [lit. – prin dreaptă judecată], imputa acest lucru nouă. Și cu adevărat nu rămâne ascuns de cunoștința noastră subiectul înaltului decret, pe care sucita interpretare a donatiștilor îl declară că poate fi folosit în favoarea rătăcirii lor; deși acesta a chemat mințile pervertite la o îndreptare mai blândă totuși ceea ce am poruncit deja înainte este abrogat, ca să nu [mai] fie oferit prilej superstițioaselor [lor învățături]. Acum [însă] nu doar recomandăm cu o autoritate asemănătoare ca să fie exclus ceea ce a fost însușit prin înșelăciune, [ci] declarăm acel lucru (abrogarea), ca noi să îndepărtăm în mod voluntar cele ce au fost

nota 2, p. 243) sau ca rescript imperial (*The Theodosian Code and Novels and the Sirmondian Constitutions. A translation with commentary, glossary, and bibliography*, trad. de Clyde Pharr, Theresa Sherrer Davidson, Mary Brown Pharr, introd. de C. Dickerman Williams, The Lawbook Exchange, New Jersey, 2001, nota 112, p. 459) sau ca sentință (cf. R. Delmaire, nota 2, SC 497, p. 306).

⁴² *CTh.* 16.5.51: „Idem aa. Heracliano comiti Africae. Oraculo penitus remoto, quo ad ritus suos haereticae superstitionis obreperant, sciant omnes sanctae legis inimici plectendos se poena et proscritionis et sanguinis, si ultra convenire per publicum execranda sceleris sui temeritate temptaverint. Dat. VIII kal. sept. Varane v. c. cons.”.

[anterior] stabilite, ca să nu considere cineva că se poate păcătuți față de cultul divin din cauza sprijinului imperial [lit. – susținerilor noastre].

[...] pentru ca aceasta [să fie] respectată înaintea tuturor, din cauza respingătoarei însușiri pe nedrept, poruncim ca să fie păzite întregi și neatınse cele privind legea catholică, fie că a fost rânduită odinioară de vechiul obicei [lit. – Antichitatea], fie că a fost stabilită de autoritatea religioasă a părinților noștri, fie că a fost întărită de serenitatea noastră⁴³.

Rescriptul face o descriere a politicii urmărite de autoritățile imperiale cu privire la schismaticii donatiști, iar Honoriu își face cunoscută grija de a clarifica acest subiect pentru a nu părea în ochii posterității un împărat mai puțin devotat Bisericii decât predecesorii săi⁴⁴. Prin urmare, insistă asupra abrogării aceluia *oraculum*, al cărui adevărat sens fusese deturnat de donatiști, astfel încât dintr-un mijloc de atragere al schismaticilor la unirea cu Biserica Catholică devenise pentru aceștia un suport legal pentru revendicarea de drepturi și beneficii.

Un fragment foarte scurt din documentul adresat lui Flavius Marcellinus a fost păstrat într-o formă ușor modificată și în *Codex Theodosianus*:

„Din cauza respingătoarei erezii [lit. – superstiție⁴⁵], poruncim ca să fie păzite întregi și neatınse cele privind legea catholică, fie că a fost rânduită odinioară de vechiul obicei [lit. – Antichitatea], fie că a fost stabilită de

⁴³ *Gesta Collationis Carthaginensis*, I, 4, în *Actes de la Conférence de Carthage en 411*, vol. II, texte et traduction de la capitulation générale et des actes de la première séance par Serge Lancel, în col. SC, vol. 195, Les Éditions de Cerf, 1972, pp. 502-506: „Inter imperii nostri maximas curas, catholicae legis reverentia aut prima semper aut sola est. Neque enim aliud aut belii laboribus agimus, aut pacis consiliis ordinamus, nisi ut verum Dei orbis nostri plebs devota custodiat. Ut etiam donatistas vel terrore vel monitu olim (iam) implere convenerat, qui Africam, hoc est regni nostri maximam partem et saecularibus officiis fideliter servientem, vano errore et dissensione superflua decolorant, nos tamen eadem frequentius non piget replicare quae omnium retro principum devota in Deum definit auctoritas, ne temporibus nostris si quid forte in iniuriam legis catholicae fuerit generatum iusto iudicio hoc nobis possit imputare posteritas. Nec sane latet conscientiam nostram sermo caelestis oraculi, quem erroris suo posse proficere scaeva donatarum interpretatio profitetur; qui quamvis depravatos animatos ad correctionem mitius invitaret, aboleri eum tamen etiam ante iussimus, ne qua superstitionibus praestaretur occasio. Nunc quoque excludendam subreptionem simili auctoritate censemus; illudque merito profiteamur, libenter nos ea quae statuta fuerant submovere, ne in divinum cultum nobis se quisquam auctoribus aestimet posse peccare. [...] id ante omnia servaturus, ut ea quae circa catholicam legem vel olim ordinavit antiquitas, vel parentum nostrorum auctoritas religiosa constituit, vel nostra senerenitas roboravit, novella subreptione submota, integra et inviolata custodias”.

⁴⁴ Serge Lancel, „Introduction generale”, p. 27.

⁴⁵ Pentru echivalarea termenului „*superstitio*” cu „erezie”, a se vedea Serge Lancel, „Introduction generale”, nota 1, p. 25.

autoritatea religioasă a părinților noștri, fie că a fost întărită de serenitatea noastră⁴⁶.

Cert este faptul că, în baza acestui act, Flavius Marcellinus a invitat în Cartagina un impresionant număr de episcopi catolici și donatiști. Doar o parte din aceștia au răspuns chemării imperiale și astfel, la 1 iunie 411, când se deschideau lucrările acestui sinod african, între participanți se găseau 285 de ierarhi donatiști și 286 de prelați catolici⁴⁷.

Conferința, reunită la termele lui Gargilius (*thermae Gargilianarum*), s-a desfășurat după un program strict, lucrările fiind conduse de Flavius Marcellinus în calitate de comisar imperial, asistat de trei *protectores domestici* (Sebastianus, Maximianus, Petrus) – care reprezentau autoritatea imperială în calitate de ofițeri de stat major –, doi *agentes in rebus* (Vincetius și Taurillus) – delegați ai aceleiași puteri centrale, cinci funcționari și mai mulți secretari, însărcinați cu transcrierea discuțiilor⁴⁸. Comisia imperială a dat câștig de cauză majorității, respectiv catholicilor care fuseseră cu puțin mai numeroși decât donatiștii, iar Flavius Marcellinus a comunicat împăratului Honoriu rezultatele reuniunii. În baza actelor conferinței și a deciziei luate de către comisie, augustul a promulgat la 30 ianuarie 412 un nou decret, adresat lui Seleucos, prefectul pretorian al Italiei și al Africii, care prevedea amenzi usturătoare pentru toți donatiștii care refuzau să abjure schisma și să se întoarcă în sânul Bisericii Universale:

„Întrucât sunt abolite [măsurile] pe care donatiștii le-ar fi putut obține prin dispoziții sau prin rescriptul [semnat de] mâna noastră și deoarece rămân doar cele ce au fost deja anterior definite cu privire la acest lucru și se păstrează decizia vechilor împărați, dacă (începând) din ziua [promulgării] legii menționate, toți donatiștii – atât episcopii, cât și clericii și laicii – nu s-au întors la [crența] catholică, de care s-au despărțit [lit. – au dezertat] prin sacrilegiu, atunci *illustres*⁴⁹ să fie obligați să plătească fiscului nostru fiecare în mod nominal o amendă în valoare de 40 [livre] de aur, *spectabiles*⁵⁰ [o amendă] în valoare de

⁴⁶ *CTh.* 16.11.3: „Impp. Honorius et Theodosius aa. Marcellino suo salutem. Ea, quae circa catholicam legem vel olim ordinavit antiquitas vel parentum nostrorum auctoritas religiosa constituit vel nostra serenitas roboravit, novella superstitione submota integra et inviolata custodiri praecipimus. Dat. prid. id. oct. Ravennae Varane v. c. con”.

⁴⁷ Serge Lancel, „Introduction generale”, p. 118.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 53-61.

⁴⁹ *Illustres* – deținătorii celor mai înalte ranguri din administrația imperială, precum: *praefectus praetorio*, *praefectus urbi*, *magister militum*, *praepositus sacri cubiculi*, *magister officiorum*, *quaestor*, *comes sacrarum largitionum*, *comes rerum privatarum*, *comes domesticorum equitum sive peditum*. Pe lângă acești miniștri, între *viri illustres* se mai numărau patricienii și consulii.

⁵⁰ *Spectabiles* – înalți guvernatori provinciali și eunuci ai apartamentului imperial.

40 [livre] de aur, senatorii [o amendă] în valoare de 30 [livre] de aur, *clarissimi*⁵¹ [o amendă] în valoare de 20 [livre] de aur, sacerdoții [o amendă] în valoare de 30 [livre] de aur, *principales*⁵² [o amendă] în valoare de 20 [livre] de aur, decurionii [o amendă] în valoare de 5 [livre] de aur, negustorii [o amendă] în valoare de 5 [livre] de aur, cetățenii de rând [o amendă] în valoare de 5 [livre] de aur, [iar] circumcellionii [o amendă] în valoare de 10 [livre] de argint⁵³.

Paragrafele următoare prevedeau aplicarea amenzilor atât în spațiul rural, cât și în palatul imperial⁵⁴, achitarea de către soții donatiștilor a acelorași amenzi ca și soții lor⁵⁵, confiscarea bunurilor celor ce, în ciuda acestor măsuri, tot nu s-au îndreptat⁵⁶, precum și sancționarea proprietarilor de pământ pe ale căror domenii s-ar găsi sclavi sau coloni care încă persistă în „strâmba religie”⁵⁷. În cele din urmă, se precizează că:

„În ce îi privește pe clericii lor, slujitorii și foarte periculoșii lor preoți [să fie] îndepărtați de pe pământul Africii, pentru că îl întinează cu ritul lor profanator, să fie trimiși în exil separat în regiuni diferite sub escortă adecvată, [iar] bisericile lor sau locurile de adunare și proprietățile, pe care o prefăcută generozitate le-ar fi cedat bisericilor lor, să fie confiscate pentru proprietatea și puterea [Bisericii] Catholice, așa cum am hotărât deja anterior”⁵⁸.

Măsurile împotriva donatiștilor vor fi reactualizate prin legile din martie 413⁵⁹, emise sub autoritatea lui Teodosie al II-lea, și înlocuite prin edictul proconsular din 17

⁵¹ *Clarissimi* – parte din administrația senatorială.

⁵² *Principales* – funcționari fără grad, însărcinați să ajute ofițerii.

⁵³ *CTh.* 16.5.52: „Idem aa. Seleuco praefecto praetorio. Cassatis, quae pragmaticis vel adnotatione manus nostrae potuerint impetrari, et manentibus his, quae iam dudum super hoc definita sunt, et veterum principum sanctione servata, nisi ex die prolatae legis omnes donatistae, tam sacerdotes quam clerici laicique, catholicae se, a qua sacrilege descivere, reddiderint, tunc illustres singillatim poenae nomine fisco nostro auri pondo quinquaginta cogantur inferre, spectabiles auri pondo quadraginta, senatores auri pondo triginta, clarissimi auri pondo viginti, sacerdotales auri pondo triginta, principales auri pondo viginti, decuriones auri pondo quinque, negotiatores auri pondo quinque, plebei auri pondo quinque, circumcelliones argenti pondo decem”.

⁵⁴ *CTh.* 16.5.52.1.

⁵⁵ *CTh.* 16.5.52.2.

⁵⁶ *CTh.* 16.5.52.3.

⁵⁷ *CTh.* 16.5.52.4.

⁵⁸ *CTh.* 16.5.52.5: „Clerici vero ministrique eorum ac perniciosissimi sacerdotes, ablati de Africano solo, quod ritu sacrilego polluerunt, in exilium viritim ad singulas quasque regiones sub idonea prosecutione mittantur, ecclesiis eorum vel conventiculis praediisque, si qua in eorum ecclesias haeticorum largitas prava contulit, proprietati potestatique catholicae, sicut iam dudum statuimus, vindicatis. Dat. III kal. feb. Ravennae Honorio VIII et Theodosio V aa. conss.”

⁵⁹ *CTh.* 16.6.6, 16.6.7.

iunie 414 publicat de Honoriu⁶⁰, care prevedea deportarea sistematică a clerului schismatic. Mai mult chiar, prin decretul din 25 august 415, donatiștii care continuau să se adune în mod ilegal deveneau pasibili de pedeapsa capitală⁶¹.

În ciuda restricțiilor numeroase, donatiștii au opus rezistență administrației imperiale, și astfel, la sosirea în Africa a trupelor comitelui Marinus, care înăbușea răscoala lui Heraclianus, schismaticii i-au acuzat pe Flavius Marcellinus și pe fratele său, Apringius, de trădare și de complicitate la uzurparea puterii. Deși Fericitul Augustin și alți episcopi au intervenit în favoarea lor, subliniind evidenta calomnie și adevăratele motive ale acestui denunț, totuși cei doi oficiali imperiali au fost decapitați la 12 septembrie 413, din ordinul lui Marinus⁶². Însă la mai puțin de un an (30 august 414), un rescript imperial îi reabilita *post mortem*, accentuând valoarea și validitatea actelor conferinței din Cartagina din iunie 411:

„Vrem să aibă valoare perpetuă actele care au fost (întocmite) împotriva donatiștilor prin ancheta și grija lui Marcellinus, bărbat de vrednică amintire, și care sunt copiate în registrele publice. Pentru că nu trebuie să dispară angajamentul statului din cauza morții reprezentantului (imperial)”⁶³.

O ultimă menționare a donatiștilor în cuprinsul Codicelui Teodosian survine într-un cuprinzător decret publicat de împăratul Teodosie al II-lea la 30 mai 428 sub influența lui Nestorie, proaspăt hirotonit episcopul Bisericii din Constantinopol. Documentul enumeră circa 20 de grupuri eretice, între care îi include și pe donatiști, și rezumă principalele restricții și interdicții formulate în timpul dinastiei teodosiene împotriva eterodocșilor⁶⁴. În plus, se interzice rebotezarea sclavilor sau a colonilor sau împiedicarea lor de la participarea la cultul Bisericii Catholice⁶⁵, iar funcționarii imperiali sunt avertizați că, dacă nu vor aplica sancțiunile întocmai, vor suporta ei înșiși pedepsele prevăzute pentru schismatici și eretici⁶⁶.

Dar toate aceste măsuri au la bază grupajul de dispoziții care alcătuiesc secțiunea *Ne sanctum baptismata iteretur* pe care o redăm în limba română în cele ce urmează.

⁶⁰ *CTh.* 16.5.54.

⁶¹ *CTh.* 16.5.56.

⁶² Johann Peter Kirsch, „Flavius Marcellinus”, în *The Catholic Encyclopedia*, vol. 9, Robert Appleton Company, New York, 1910. <http://www.newadvent.org/cathen/09639a.htm> (5.4.2019).

⁶³ *CTh.* 16.5.55: „Idem aa. Iuliano proconsuli Africae. notione et sollicitudine Marcellini spectabilis memoriae viri contra donatistas gesta sunt ea, quae translata in publica monumenta habere volumus perpetuam firmitatem. neque enim morte cognitoris perire debet publica fides. Dat. III kal. sept. Romae Constantio et constante cons.”

⁶⁴ *CTh.* 16.5.65.

⁶⁵ *CTh.* 16.5.65.4.

⁶⁶ *CTh.* 16.5.65.5.

II

**Codicele Teodosian, XVI.6
Sfântul Botez să nu fie repetat⁶⁷**

CTh.16.6.1⁶⁸

Împărații Valentinian și Valens aușuștii către Iulian, proconsulul Africii.

Îl considerăm nevrednic de sacerdoțiu pe episcopul care ar repeta sfințenia botezului prin practica nelegiuită și, împotriva prescripțiilor, ar întina acel har repetând (botezul).

Dat în a zecea zi dinaintea calendelor lui martie la Trier în timpul consulatului augustului Valentinian și celui de-al patrulea consulat al augustului Valens (20 februarie 373).

CTh.16.6.2⁶⁹pr.

Împărații Valens, Grațian și Valentinian aușuștii către Florianus, vicarul Asiei.

Condamnăm greșeala celor ce, călcând în picioare învățăturile apostolilor, nu îi curăță printr-un alt botez pe cei ce-au primit [deja] tainele numelui de creștin, ci îi spurcă, întinându-i în numele îmbăierii. De aceea, autoritatea ta să le poruncească să se abțină de la mizerabilele erori, [iar] bisericile pe care le rețin împotriva (bunei)

⁶⁷ Textul după care a fost efectuată traducerea este versiunea editată de către Theodor Mommsen, *Theodosiani Libri XVI cum Constitutionibus Sirmondianis*, vol. 1.2., edit. Th. Mommsen & Paul Meyer, Weidmann, Berlin, 1905, p. 880-884.

⁶⁸ CTh. 16.6.1: Imp. Valentinianus et Valens aa. ad Iulianum proconsulem Africae. Antistitem, qui sanctitatem baptismi illicita usurpatione geminaverit et contra instituta omnium eam gratiam iterando contaminaverit, sacerdotio indignum esse censemus. Dat. X kal. mart. Trevisis Valentiniano et Valente IIII aa. cons.

⁶⁹ CTh. 16.6.2pr.: Imp. Valens, Gratianus et Valentinianus aaa. ad Florianum vicarium Asiae. Eorum condemnamus errorem, qui apostolorum praecepta calcantes christiani nominis sacramenta sortitos alio rursus baptismate non purificant, sed incestant, lavacri nomine polluentes. Eos igitur auctoritas tua erroribus miseris iubebit absistere ecclesiis, quas contra fidem retinent, restitutis catholicae. Eorum quippe institutiones sequendae sunt, qui apostolicam fidem sine intermutatione baptismatis probaverunt. Nihil enim aliud praecipimus, quam quod evangeliorum et apostolorum fides et traditio incorrupta servavit, sicut lege divali parentum nostrorum Constantini Constanti Valentiniani decreta sunt. 1. Sed plerique expulsi de ecclesiis occulto tamen furore grassantur, loca magnarum domorum seu fundorum illicite frequentantes; quos fiscalis publicatio comprehendet, si piaculari doctrinae secreta praebuerint, nihil ut ab eo tenore sanctio nostra deminuat, qui dato dudum ad nitentium praecepto fuerat constitutus. Quod si errorem suum diligunt, suis malis domesticoque secreto, soli tamen, foveant virus impiae disciplinae. Dat. XVI kal. nov. Constantinopoli Gratiana a. IIII et Merobaude cons.

credițe vor fi restituite [Bisericii] catolice. Desigur, vor fi respectate învățăturile celor care au dovedit credința apostolică fără repetarea⁷⁰ botezului. Căci nu vrem să fie învățat nimic altceva decât ceea ce credința evangheliilor și a apostolilor și tradiția nealterată au păstrat, precum au fost hotărâte prin legea dumnezeiască a părinților noștri Constantin, Constanțiu și Valentinian.

1. Dar majoritatea celor alungați din biserici vagabondează cu ascunsă furie, frecventând în mod nepermis locurile marilor gospodării sau proprietăți; care vor fi supuse confiscării pe seama fiscoșului, dacă vor servi ca spații secrete pentru învățătura sinistă ca nimic să nu știrbească din acea dispoziție a noastră, care a fost stabilită de curând, dând poruncă lui Nitentius. Dar dacă ei își iubesc rătăcirea să-și întrețină spre dauna lor otrava impioasei doctrine acasă în singurătate și în taină.

Dat în a șaisprezecea zi dinaintea calendelor lui noiembrie la Constantinopol în timpul celui de-al patrulea consulat al augustului Grațian și lui Merobaudes (17 octombrie 377).

CTh.16.6.3⁷¹

Împărații Arcadie, Honoriu și Teodosie auguștii: un edict

Nu tolerăm devianta eroare a rebotezăriiilor.

Și celelalte.

Dat în ziua de dinaintea idelor lui februarie la Ravenna în timpul celui de-al doilea consulat al lui Stilichon și al lui Anthemius (12 februarie 405)

CTh.16.6.4⁷²pr.

⁷⁰ Lit. – fără alterarea botezului.

⁷¹ CTh. 16.6.3: Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius aaa. edictum. Rebaptizantium non patimur devios errores. Et cetera. Dat. prid. id. feb. Ravennae Stilichone II et Anthemio cons.

⁷² CTh. 16.6.4pr.: Idem aaa. Hadriano praefecto praetorio. Adversarios catholicae fidei exstirpare huius decreti auctoritate prospeximus. Ideoque intercidendam specialiter eam sectam nova constitutione censuimus, quae, ne haeresis vocaretur, appellationem schismatis praeferebat. In tantum enim sceleris progressi dicuntur hi, quos donatistas vocant, ut baptismum sacrosanctum mysteriis recalcatis temeritate noxia iterarint et homines semel, ut traditum est, munere divinitatis ablutos contagione profanae repetitionis infecerint. Ita contingit, ut haeresis ex schismate nasceretur. Inde male credulas mentes ad spem secundae indulgentiae blandus error invitat; facile est enim persuadere peccantibus veniam prius praestitam denuo posse praestari, quae, si concedi iterum eodem modo potest, non intellegimus, cur tertio denegetur. Hi vero et servos vel homines iuri proprio subditos iterati baptismatis polluunt sacrilegio. Quare hac lege sancimus, ut quisquis post haec fuerit rebaptizasse detectus, iudici qui provinciae praesidet offeratur, ut facultatum omnium publicatione multatus inopiae poenam, qua in perpetuum afficiatur, expendat, ita ut filiis eorum, si a paternae societatis pravitae dissentiant, ea quae

Aceiași trei auguști către Adrian, prefectul pretorian.

Noi prevedem prin autoritatea acestui decret ca adversarii credinței catholice să fie îndepărtați [din comunități / din Imperiu]. Prin noua lege decretăm în mod special distrugerea⁷³ acelei secte, care, pentru a nu fi numită erezie, a preferat denumirea de schismă. Întrucât se spune că cei ce sunt numiți donatiști au înaintat atât de mult în nebunia (lor) încât cu îndrăzneală criminală ei repetă Taina Botezului, călcând astfel în picioare sacramentele, și au molipsit cu infecția impioasei repetări pe oamenii care au fost (deja) curățați o dată prin darul divinității, (așa) cum a fost transmis [de Tradiție]. Astfel s-a întâmplat că erezia s-a născut din schismă. De acolo o eroare seducătoare a atras în chip nefericit mințile credule la nădejdea unei a doua iertări, [pentru că] este ușor să-i convingi pe păcătoși că iertarea mai înainte dată poate fi dăruită din nou, care, dacă din nou poate fi conferită în același mod, nu înțelegem de ce le-ar fi refuzată (și) a treia oară. Aceștia cu adevărat îi întinează cu sacrilegiul unui al doilea botez [chiar] și pe servitorii sau pe oamenii supuși puterii lor. De aceea, poruncim prin

fuerint paterna non pereant, ut, si ipsos forsitan scaevitas paternae depravationis implicuit ac reverti ad catholicam religionem malunt, adipiscendorum his bonorum copia non negetur. 1. Ea praeterea loca seu praedia, quae feralibus sacrilegiis deinceps constiterit praebuisse secretum, fisci viribus adplicentur, si tamen dominus aut domina aut praesens forte fuisse aut consensum praestitisse prodetur: quos quidem iusta etiam per sententiam notabit infamia. Si vero his nesciis per conductorem procuratoremve eorum in domo agitatum huiusmodi facinus comprobatur, praeiudicio a praediorum publicatione suspenso impliciti sceleris auctores coercitos plumbo exilium, in quo omni vitae suae tempore adficiantur, accipiet. 2. Ac ne forsitan sit liberum conscientiam piacularis flagitii perpetrati intra domesticos parietes silentio celare, servis, si qui forsitan ad rebaptizandum cogentur, refugiendi ad ecclesiam catholicam sit facultas, ut eius praesidio adversus huius criminis et societatis auctores adtributae libertatis praesidio defendantur liceatque his sub hac conditione fidem tueri, quam extorquere ab invitatis domini temptaverint, nec adsertores dogmatis catholici ea, qua ceteros, qui in potestate sunt positi, oportet ad facinus lege constringi, et maxime convenit omnes homines sine ullo discrimine conditionis aut status infusae caelitus sanctitatis esse custodes. 3. Sciant ii vero, qui ex supra dictis sectis iterare baptismum non timuerint aut qui consentiendo hoc facinus propria huius societatis permixtione damnaverint, non solum testandi sibi, verum adipiscendi aliquid sub specie donationis vel agitantorum contractuum in perpetuum copiam denegatam, nisi pravae mentis errorem revertendo ad veram fidem consilii emendatione correxerint. 4. Illos quoque par nihilo minus poena constringat, si qui memoratorum interdictis coetibus seu ministeriis praebuerint conventiam, ita ut moderatores provinciarum, si in contemptum sanctionis huiusce consensum putaverint commodandum, sciant se viginti libras auri esse multandos, officia etiam sua simili condemnatione subiuganda. Principales vel defensores civitatum, nisi id quod praecipimus fuerint executi vel his praesentibus ecclesiae catholicae vis fuerit illata, eadem multa se noverint adtinendos. Dat. prid. id. feb. Ravennae Stilichone II et Anthemio cons.

⁷³ Lit. – pieirea, uitarea

această lege ca, dacă cineva de acum înainte va fi găsit că a rebotezat [pe alții], să fie deferit judecătorilor care administrează provincia pentru a fi penalizat prin [prezentă] proclamare cu confiscarea tuturor proprietăților (și) cu pedeapsa sărăciei de care va fi afectat în continuu. Iar dacă fiii aceluia se dezic de perversitatea comuniunii părintești nu vor pierde cele ce au fost ale înaintașilor. Dacă însă cumva au fost implicați în ciudățeniile depravării părintești și au preferat să se întoarcă la credința catholică, să nu le fie refuzată posibilitatea de a dobândi bunurile [lăsate moștenire].

1. În plus locurile sau domeniile care de acum înainte ar părea că sunt puse la dispoziție în taină pentru funestele sacrilegii să fie adăugate trezoreriei de către angajații fîscului, dacă se va descoperi că proprietarul sau proprietara a fost din întâmplare prezent sau și-a dat acordul: pe aceștia îi va înfiera o dezonoare meritată prin sentința [prevăzută]. Iar dacă se dovedește că astfel de ticăloșie s-a săvârșit în locuință de către chiriaș sau administrator fără ca ei să știe, prejudiciul adus de confiscarea domeniului să fie suspendat, pedepsindu-i pe autorii crimei în care au fost implicați cu [bice cu capete de] plumb [și] vor primi [pedeapsa] exilului în care să-și petreacă tot restul timpului vieții lor.

2. Și (nimeni) să nu fie liber a-și ascunde conștiința ticăloșiei care trebuie ispășită, săvârșită [în taină] între zidurile casei, iar sclavilor, dacă ar fi siliți pentru a fi rebotezați, să li se acorde posibilitatea de a se refugia într-o biserică catholică, încât prin protecția ei să fie apărați împotriva autorilor acestei nelegiuiri și a asocierii [în rătăcire], prin protecția libertății conferite și să le fie permis în această situație să apere credința pe care proprietarii ar încerca să le-o smulgă împotriva voii lor. Se cuvine ca apărătorii dogmei catholice să nu fie constrânși prin lege la [săvârșirea] nelegiuirii de către ceilalți care sunt rânduiți în funcții [de conducere] și s-a stabilit mai ales ca toți oamenii fără nicio distincție de condiție sau statut să fie protectori ai unei sfințenii revărsate din cer.

3. Cei din sectele amintite mai sus care nu s-ar teme să repete botezul sau care nu ar condamna această faptă, consimțind prin propria asociere la această grupare să știe că într-adevăr le va fi negată pentru totdeauna nu doar posibilitatea de a-și întocmi testamente, ci și cea de a obține orice [bun] în calitate de donație sau de a realiza contracte dacă nu vor îndrepta greșeala minții sucite, întorcând-o spre adevărata credință prin îndreptarea cugetului.

4. O pedeapsă asemănătoare să nu-i constrângă cu nimic mai puțin pe aceia dacă ar arăta îngăduință tacită față de adunările interzise sau față de clericii celor amintiți, astfel încât guvernatorii provinciilor, dacă ar considera că pot schimba dispoziția [de față], disprețuind această lege, să știe că vor fi amendați cu 20 de livre de aur, iar funcționarii subordonați lor [să fie pedepsiți] cu o osândă similară. Principales sau apărătorii orașelor să știe că vor fi supuși la aceeași amendă dacă nu se va pune în aplicare ceea ce poruncim sau dacă în prezența lor se comit [acte de] violență împotriva Bisericii Catholice.

Dat în ziua de dinaintea idelor lui februarie la Ravenna în timpul celui de-al doilea consulat al lui Stilichon și al lui Anthemius (12 februarie 405).

CTh.16.6.5⁷⁴

Aceiași trei auguști către Adrian, prefectul pretorian.

Pentru ca întinarea donatiștilor sau secta montaniștilor⁷⁵ să nu ofenseze harul divin prin repetarea Botezului, abolim prin asprimea acestei prevederi prilejurile de înșelare și decretăm ca o anume pedeapsă să-i urmărească pe astfel de oameni și, dacă cineva, printr-o dogmă strâmbă, ar comite o nelegiuire împotriva credinței catholice, să aibă parte de răzbunătoarea pedeapsă a legii. De aceea poruncim ca de acum înainte, dacă cineva va fi aflat rebotezând să fie deferit judecătorilor care administrează provincia [de care aparțin], să fie penalizat cu confiscarea tuturor proprietăților (și) cu pedeapsa sărăciei.

Și celelalte.

Dat în ziua de dinaintea idelor lui februarie la Ravenna în timpul celui de-al doilea consulat al lui Stilichon și al lui Anthemius (12 februarie 405).

CTh.16.6.6⁷⁶pr.

⁷⁴ CTh. 16.6.5: Idem aaa. Hadriano praefecto praetorio. Ne divinam gratiam sub repetito baptisate polluta donatistarum vel montanistarum secta violaret, fallendi occasionem severitate huius praeceptionis abolemus statuentes, ut certa huiusmodi homines poena sequatur legisque censuram experiantur ultricem, qui in catholicam religionem perverso dogmate commisissent. Iubemus igitur, ut, si quis posthac fuerit rebaptizare detectus, iudici qui provinciae praesidet offeratur, ut facultatum omnium publicatione multatus inopiae poenam expendat. Et cetera. Dat. prid. id. feb. Ravennae Stilichone II et Anthemio cons.

⁷⁵ Jean Louis Maier propune corectarea textului editat de Theodor Mommsen, înlocuind „montanistae” cu „montenses”, adică denumirea grupării donatiste din Roma, cf. *Le Dossier du donatisme. Vol. II: De Julien l'Apostat à Saint Jean Damascène (361-750)*, Akademie Verlag, Berlin, 1987, p. 140-142.

⁷⁶ CTh. 16.6.6pr.: Impm. Honorius et Theodosius aa. ad Anthemium praefectum praetorio. Nullus rebaptizandi scelus adripiat nec eos, qui orthodoxorum ritu fuerint initiati, caeno profanatarum religionum haeticorumque sordibus polluere moliantur. Quod licet fidamus metu severissimae interminationis a nullo penitus, ex quo interdictum est, fuisse commissum, tamen, ut pravae mentis homines ab illicitis temperent vel coacti, volumus renovari, ut, si quis rebaptizasse, ex quo lex lata est, quempiam de mysteriis catholicae sectae fuerit detectus, una cum eo, quia piaculare crimen commisit, si tamen criminis per aetatem capax sit cui persuasum sit, statuti prioris supplicio percullatur. 1. Illud etiam, quod a retro principibus dissimulatum est et in iniuriam sacrae legis ab execrandis hominibus agitur et ab his potissimum, qui, novatianorum collegio desertores ac refugae, auctores se quam potiores memoratae sectae haberi contendunt, quibus ex crimine nomen est, cum se protopaschitas appellari desiderant, inultum esse non patimur. Sed si alio die novatiani, quam quo orthodoxorum antistites,

Împărații Honorius și Teodosie, auguștii, către Anthemius, prefectul pretorian.

Nimeni să nu îmbrățișeze nelegiuirea de a-i reboteza pe cei care au fost inițiați în ritul ortodocșilor, nici să nu se silească a-i întina pe ei prin mizeria ceremoniilor impioase și necurățiile ereticilor. Deși avem încredințarea că din pricina fricii de o amenințare foarte severă nu s-a comis deloc ceva din ceea ce a fost interzis, totuși, pentru ca oamenii cu minți sucite să se abțină de la cele nepermise chiar dacă ar fi forțați [să le săvârșească], dorim să fie reînnoită [prevederea] încât dacă, după ce legea a fost emisă, cineva ar fi descoperit că rebotează pe careva [inițiat deja] în tainele grupării catholice să sufere pedeapsa stabilită împreună cu cel (rebotezat) pentru că nelegiuirea trebuie ispășită, dacă cel care ar fi convins are vârsta la care este responsabil de nelegiuire.

1. Totuși nu suportăm să rămână nepedepsit [delictul] care nu a fost prevăzut de împărații de dinainte și este săvârșit de oameni detestabili spre dauna sfintei legi și mai ales de dezertorii și fugarii din gruparea novațienilor, care se silesc să fie socotiți mai degrabă întemeietorii decât liderii amintitei secte al căror nume își are originea în nelegiuire, când doresc să fie numiți protopasiți. Dar dacă novațienii [serbează] ziua Paștilor, propovăduită și celebrată de-a lungul generațiilor, în altă zi decât cea în care vor oficia episcopii ortodocșilor, deportarea și deopotrivă proscrierea să-i urmărească pe susținătorii acelei adunării, împotriva cărora a fost publicată o pedeapsă mai aspră în caz că cineva ar depăși prin acest delict nebunia ereticilor prăznuind sărbătoarea Paștilor în alt timp decât ortodocșii, [pentru că] aproape Îl adoră pe un alt Fiul al lui Dumnezeu, iar nu pe Cel pe Care noi Îl cinstim.

Dat în a douăsprezecea zi dinaintea calendelor lui aprilie la Constantinopol în timpul consulatului clarissimului⁷⁷ Lucius (21 martie 413).

CTh.16.6.7⁷⁸

praedicandum ac memorabilem saeculis diem paschae duxerint celebrandum, auctores illius conventionis deportatio pariter ac proscriptio subsequatur, contra quos acrior etiam poena fuerat promulganda, si quidem hoc delicto etiam haeticorum vesaniam superent, qui alio tempore quam quo orthodoxi paschae festivitatem observantes alium paene dei filium, non quem colimus venerantur. Dat. XII kal. april. Constantinopoli Lucio v. c. cons.

⁷⁷ În latină, *vir clarissimus*. *Clarissimus* este un titlu acordat senatorilor și membrilor familiei lor începând de la mijlocul secolului al II-lea; după 370, el devine un titlu onorific.

⁷⁸ CTh. 16.6.7: Idem aa. Anthemio praefecto praetorio. Nefarios eunomianorum coetus ac funesta conventicula penitus arceri iubemus: eos, qui episcoporum seu clericorum vel ministrorum nomine usurpato huiuscemodi coetibus praesunt quorumve in domibus seu in agris conventicula eunomianorum celebrantur illicita, si non ab hoc facinore ignoratione defendantur, cum in hoc fuerint scelere deprehensi, stilum proscriptionis incurrere et bonorum amissione coherceri; eos vero, qui fide, ut dictum est, inbutos inmani furore rebaptizare deteguntur, cum

Aceiași doi auguști către Anthemius prefectul pretorian.

Poruncim ca abominabilele reuniuni și sinistrele adunări ale eunomienilor să fie cu totul împiedicate, iar cei care prezidează în vreun fel adunările uzurpând funcțiile episcopilor sau ale clericilor sau ale preoților sau cei în casele sau pe câmpurile cărora sunt celebrate adunările nepermise ale eunomienilor – în caz că nu sunt apărați de această crimă prin neștiință – când sunt prinși asupra faptului să li se aplice imediat proscrieri⁷⁹ și să fie pedepsiți cu privarea de bunuri. Într-adevăr, cei care în imensa lor nebunie sunt descoperiți că îi rebotează pe cei pătrunși de credință, cum este spus, împreună cu cei care sunt rebotezați, dacă aceștia sunt la acea vârstă [a responsabilității], la care să le poate fi imputat [actul] nelegiuit ...⁸⁰

Dat în a patra zi dinaintea calendelor lui aprilie în timpul consulatului clarissimului Lucius (29 martie 413).

his qui rebaptizantur si hac sint aetate, cui crimen possit opponi.Dat. IIII kal. april. Lucio v. c. cons.

⁷⁹ Lit. – condeiul să fie grabnic spre proscrieri.

⁸⁰ Restul textului lipsește.